

(əvvəli ötən sayımızda)

Fikrimizə görə Naxçıvan da kassı və onlardan sonra da urartu dövründə Nazi və ya Nahi-/Naqi boyunun məskunlaşdığı bölgənin inzibati mərkəzi olmuş və buna uyğun olaraq da Nahibaniolaraq adlandırılmışdır. Ərəb müəllifləri də çox zaman Naxçıvanı Naşaba adlandırmışlar və bu ad sonradan fonetik dəyişikliyə uğrayaraq Nahiciban-Naxçıvan şəklini almışdır. Çeçen tədqiqatçıları Naxçıvan adını çeçenlərin "naxçı" boyu ilə əlaqələndirməyə cəhd göstərmişlər.

Meşşaninov urartu dilində Ebanien sözünün ölkə demək olduğunu və sözün kökünün "ban və ya van" kəlməsinin təşkil etdiyini və mənasının "qurmaq, məskən salmaq, məskən" demək olduğunu yazır. Sondakı "i-en" sonluğu isə Meşşaninova görə ümumi yafetik şəkilçi, yəni turan dillərinə xas hallanma şəkilçisidir. (Meşşaninov İ. İ. 1927, Səh. 235)

Eramızın I-II əsrlərində yaşamış İskenderiyyəli yunan coğrafiyaçısı Klavdi Ptolomey Naxçıvan adının əslinin Naxouana olduğunu yazır ki, bu da şəhərin Nahibani/Nahivana şəklindəki qədim variantına uyğundur. (Ptolomey Klavdiy. Vestnik drevney istorii. 1948, V)

Azərbaycanda Urartu ilə əlaqədar digər bir yer adı Şəhur bölgəsi ilə əlaqədardır. Şəhur adını yerli xalq hər zaman doğru şəkildə Şəril formasında ifadə etmişdir. Şürelə Urartuda əhalinin tam hüquqlu azad insan təbəqəsinə deyilirdi. Şürelə şəhər-qala qarnizonları və ətrafında yaşayan konkret tayfa və ya icmaya mənsub azad, savaş zamanı hərbi mükəlləfiyyət daşıyan silahlı insanlar idi. Azad insanların məskunlaşdığı belə bir inzibati qala mərkəzi Şəhur bölgəsində mövcud olmuşdur. Şəhur və ya Şəril Urartunun yüksək dağlıq ərazilərdə, Dərələyəzdə və Göyçə gölü ətrafı ərazilərdə mövcud olan qala və yaşayış məskənlərinə gedən yolun üzərində yerləşən strateji əhəmiyyətə malik bir ərazisi idi.

"Qış şürelə" silahlı azad insanlar demək idi. II Sardur savaş zamanı silahlı qoşunu təşkil edən və əsgəri mükəlləfiyyət daşıyan şürelə azad insanların iqtisadi vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq üçün onlardan alınan vergiləri azaltmışdı. (Dğekonov İ.M. 1963. Səh. 82-83)

Urartuşünas Zimanskinin yazdığına görə Urartulular özlərini çox zaman Şuri və Şürel-ini,

Naxçıvan adını Nuh peyğəmbərin adı ilə əlaqələndirib onu Nuhun şəhəri kimi təqdim edirlər. Erməni, xristian və yəhudi müəllifləri Nuhu tufan əfsanəsi ilə əlaqədar ilk insan nəslinin atası kimi təqdim edir və onun kökünü sami Babillərintufan haqqındakı əfsanəsində Nuhun prototipi olan Utnapiştimə bağlayırlar və samilərin tufan haqqındakı əfsanəsinin turanlı sumerlərin tufan haqqındakı əfsanəsinin sami dilinə tərcümə variantı ol-

Ələsgər Siyablı

de bu dağın adının uydurma və Urartu adının təhrif olunmuş şəkli olduğunu qeyd etməyi lazım görürük. Ararat dağı adı uydurmabir addır və tarixi əsas yoxdur. Filip Smit tarixi mənbələrə əsasən bu dağın əsl qədim adının Ararat deyil, "Argeus və ya "Argiş dağ" olduğunu və "ağ dağ" anlamı daşıdığını yazır. (Smith P. 1888, Səh. 417)

Lakin qədim türk dilində Ağrı sözü "ikiyə bölünmüş, haça" deməkdir. Bu söz iki sissədən ibarət Ağrı dağın adına tamamilə uyğundur. (DTS, 1969, Səh. 15)

E.ç. I əsrdə yaşamış tarixçi Dəməşqli Nikolay Nuhun gəminin dayandığı dağı Bars dağı adlandırır və Mannadan yuxarı-

Fikrimizə görə Alp dağ adı bütövlükdə əsas məskənləri dağ yamaclarında olan vəhşi öküz bizon və yakın sumer-akkad dilindəki Alup adı ilə əlaqədar olduğu kimi, türklərdə dağ adının digər bir variantını təşkil edən El-Bars adı da cəsur və atılan heyvan olan Bars adı ilə əlaqədardır. Əsas məskənləri dağ yamaclarında olan Bars türklərin ən önəmli totem əcdadlarından olmuşdur.

Əgər biz Bibliyadakı Nuhun tufanının əslində Sumer dövründə baş verdiyini və tufan haqqındakı əfsanənin samilərə və Bibliyaya Sumerlərdən keçdiyini (əslində elə gerçəklikdə də belədir) nəzərə alsaq, deməli, Ağrı dağına yan alaraq bəşəriyyəti tufandan xilas edən və elmdə turanlı öntürklər kimi qəbul edilən Sumerli kral Ziusudra və sumerlər olmuşlar.

Qədimlərdən etibarən tarixi Azərbaycan ərazisi hesab olunan Luristanda e.ç. II minillikdə yaşayan kassilərə məxsus bür-

Dünya tarixinin Turan dövrü

yəni Şuri ölkəsi adlandırmışlar. Bu ad urartu krallarının titullarında "Şuri ölkəsinin kralı" kimi öz əksini tapmışdır. (P.Zimansky, 1985, Səh. 51)

Azərbaycan, Türkiyə və indiki Ermənistan adlanan ərazidə qədim dövrlərdən Noraşen/Nurşen

adlı çoxsaylı toponimlər mövcuddur. Toponimin əslini subarurartu dilində Navarşen adı təşkil edir. Türkiyədə Nurşen adlı qədim yaşayış yeri mövcuddur. Şəhur/Şəril bölgəsində və Azərbaycanın digər ərazilərindəki Noraşen/Nurşen adı ilə çoxsaylı toponimlər mövcuddur və onların kökü də bu qədim Navarşen adına bağlıdır. Qutilərin ölkəsində yerləşən bölgəkiçik ölkə olmuşdur. Şen-subar dilində qardaş deməkdir. (Unğnad A. Subartu. 1936, Səh. 143)

Qərbin ensiklopedik ədəbiyyatında Naxçıvanın Neolit dövrünün e.ç. 6000-4000-ci illərindən etibarən mövcud olan qədim yaşayış yeri kimi qeyd edirlər, yəni Naxçıvan rəsmi olaraq dünyanın ən qədim yaşayış məskənlərindən biri kimi qəbul edilir. Bir sıra xarici ensiklopediyalar qədim mənbələrdə Naxçıvanın artıq e.ç. 1500-ci ilin əvvəlindən şəhər kimi mövcudluğunun təsbit olunduğunu qeyd edirlər. Erməni və rus müəllifləri

duğu haqqında susmağa üstünlük verirlər. Nuhtufanı və tufan haqqındakı əfsanənin kökünü Sumerin tanrısıl kral Ziusudra'nın Böyük tufandan öncə tanrı Enkinin göstərişi ilə böyük gəmi hazırlayıb insanları tufandan xilas etməsi haqqındakı əfsanə təşkil edir. Yəni tufan əfsanəsinin kökü samilərə deyil, turanlılara bağlıdır.

Bir çox müəlliflər kimi Alman filosofu və tarixçisi ŞpenqlerBabilin Samiram dastanı, Abramın (İbrahim peyğəmbər)və Nuhun Turanlı mənşəyə malik olduqlarını yazır. (Oswald Spengler. 1966. Səh. 203)

Şpenqlərdən bu sitatı gətirməyimizdə məqsəd Naxçıvan adının Nuh çıxan şəklinə Nuh-peyğəmbərə bağlanmasına aydınlıq gətirmək, Nuh və onun tufanının əslində turanlı mənşəyə malik olduğunu göstərməkdir.

Ermənilərin və digər xristianmüəlliflərinin Nuhun gəmisi-ninyanaldığı Ararat dağı məsələsini çox şişirtdiklərini və əslin-

da yerləşdiyini yazır. Ümumiyyətlə, türklərə məxsus dağ adı olan Bars adı geniş yayılmışdır. Elburs adlanan Dəməvənd dağ silsiləsində əsladi Əl-Barsdır, bu dağın qərb hissəsi bu gün Quru Bars adlanır. Qafqaz dağlarındakı Elburs – El Bars dağının adı da eyni kökə bağlıdır.

Türk ellərində geniş yayılmış El-Burs dağ adı ən maraqlı doğuran qədim toponimlərdən biridir. Xakasiyada Sayan dağlarında Baris dağ silsiləsi, Böyük Baris və Kiçik Baris mövcuddur. Xakas əfsanəsinə görə böyük tufan zamanı hər yeri su basmış və Baris adında bir şəxs qayıqda dağın başında xilas olmuşdur və həmin dağ o şəxsin şərəfinə Baris adlanmışdır. Onun xilas olduğu sal əfsanəyə görə həmin dağın başında daşa dönmüşdür və İmay-tas adlanan Humay məbədinin yaxınlığında yerləşir. Əfsanəyə görə Sayan-Alтай türkləri uşaqlarının ruhları Baris dağında yerləşir. (Butanaev V. 1995. Səh. 9)

ründən hazırlanmış əşyalar və qabartmalı silindrik qədəhlər burda Azərbaycandan və Mannadan gətirilmişdir. Luristanda aşkar edilmiş e.ç. II minilliyə aid heyvan stilindəki bürünc əşyalar Ordos mənşəlidir. Ordos bürüncü daxili Monqolustana xas heyvan stilli özəl bürünc əşyalar qrupudur. Ordos heyvan stilinə xas içi boş olaraq bürüncdən tökülmüş və üzərində Adad Nirari yazılmış boyunbağı ilə birlikdə quş fiquru Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində Xocalı qəsəbəsində aşkar edilmişdir. Adad-nirari I (e.ç. 1307-1275) Assuriyanın əzəmətli krallarından olmuşdur. (E.Herzfeld. 1941Səh. 166, 170)

Bütün bu tarixi dəlillər Azərbaycanın ilkin tarixi dövrlərdən etibarən Mesopotamiyanın və Bütövlükdə Ön Asiyanın ən qədim mədəniyyətləri ilə sıx əlaqədə olduğunu və həmin ərazilərin turanlı etnosu ilə vahid etnik kökə bağlı olduğunu sübut edir...

(ardı gələn sayımızda)